

معرفی کتاب

درباره تاریخ اسلام و خلافت عربی

اثر بارتولد

ترجمه علی علیمحمدی

درباره تاریخ اسلام و خلافت عربی

تألیف: واسیلی ولادیمیریویچ بارتولد

ناشر: آکادمی علوم روسیه، مسکو، ۲۰۰۲ م، ۷۸۴ ص.

طور مستدل، بی‌اساس بودن تلاش‌های فرانسه را مبنی بر ایجاد قانون و ضابطه تاریخی برای سیاست استعماری خود در خاورمیانه بیان کرده است. بارتولد در این مقاله بیان می‌کند که اروپاییان مدعی‌اند که اروپا همیشه به سیاست و فرهنگ جهانی - مانند شرایط کنونی - اهمیت و توجه فراوانی نشان داده است، ادعایی که مقایسه اعطای امتیازات دروغین خلیفه به شارل کبیر را با سازش امپراتوری عثمانی با فرانسه در قرون شانزدهم و هفدهم توسط دانشمندان فرانسوی، روشن می‌کند. اما واقعیت این است که جنگ و رخداد‌های مرتبط با اروپا فقط منحصر به دوره عثمانی است و به دیگر سخن، تنها در این دوره حوادث، جنگ و مناسباتی میان دولت عثمانی با اروپا به طور عمده صورت گرفت؛ چرا که برای دولت عباسیان، سرزمین‌های هند و چین - صرف نظر از قلمرو حکومت‌های اسلامی که مسیحیان ساکن آن بودند یا مناطق مسیحی‌نشین که همجوار حکومت‌های اسلامی بودند - اهمیت بیشتری نسبت به سرزمین‌ها و حکومت‌های اروپای غربی داشت. مسأله‌ای که تمامی تألیفات و آثار تاریخی و جغرافیایی عربی به آن اذعان دارند.

بارتولد به مسأله ظهور اسلام و تاریخ صدر اسلام توجه و اهتمام خاصی داشت و واقع‌گرایی او امکان بررسی و نگاه به موضوع را از زاویه‌ای جدید فراهم آورد و نیز بی‌اساس بودن برخی آرای را که در میان مستشرقان غربی رایج و شایع بود، نشان داد. به عنوان نمونه وی برخی اتهامات را که غربیان به پیامبر اسلام (ص) نسبت می‌دادند، به شدت تکذیب و رد نمود. بارتولد درخصوص تاریخ و سیره پیامبر اسلام (ص) تأکید می‌کند که مهمترین و مستندترین اخبار و روایت‌ها درباره حیات پیامبر اسلام، همان نکاتی است که قرآن کریم به آنها اشاره کرده است.

از مطالعات و تحقیقات مهم دیگر بارتولد درباره تاریخ صدر اسلام، مقاله «پیرامون مسأله صابئین» است که به رغم قدمت، همچنان آخرین دیدگاه و نظریه مستند و علمی درباره این موضوع است و آن را با مقاله «صابئین و حنیفون» کامل کرده است. وی در این مقاله به این نتیجه رسیده است که اعراب این دو اسم را در صدر اسلام بر مفهوم واحدی اطلاق می‌کرده‌اند. بارتولد در مقاله «اسلام و پادشاهی‌ها» که تاکنون منتشر نشده بود، تأکید می‌کند که مسیحیان مصر و سوریه از مسلمانان به عنوان نجات‌دهندگان خود از ظلم و ستم حکومت بیزانس استقبال کردند و اگر مسلمانان دست یعقوبیان را در مصر بازگذاشتند، این مسأله در سوریه اتفاق نیفتاد، یعنی آنان به نفع ارتدوکس‌ها که در آن زمان مخالف سیاست هرقل بودند، عمل کردند.

پی‌نوشت:

این مقاله برگرفته از سایت

www.albayan.co.ae/albayan/book است.

۱. این نکته درباره مطالعات و مقالات بارتولد گفتمی است که وی نزدیک به ۶۷۰ مقاله و کتاب از خود به یادگار نهاده و ۲۴۷ مقاله از وی در دایرةالمعارف اسلام منتشر شده است.

و عناصر اصلی و ویژگی‌های عمده آن را باز می‌نمایاند. وی سپس به مطالعه و بررسی موضوع «اسلام و فرهنگ معاصر» پرداخته و آن را بر پایه علمی استواری مورد بحث قرار می‌دهد. چنانکه کراچکوفسکی (۱۸۸۳-۱۹۵۱ م.) شرق‌شناس روسی درباره مطالعات بارتولد در این زمینه اعتقاد دارد: «بارتولد، تداوم کامل تحول و توسعه این فرهنگ [اسلام] و استمرار آن را در همه مراحل بازنمایاند.»

نویسنده در بخش «جهان اسلام»، تاریخ جهان اسلام را به عنوان بخشی از تاریخ جهان مورد بحث قرار می‌دهد و به ویژه در خلال بحث درباره ساختار دوگانه این جهان، به بررسی و نقد مهمترین منابع عربی و مطالعات شرق‌شناسی در این زمینه می‌پردازد و شاید اهمیت این بخش از آثار بارتولد در مجموع در رابطه با داده‌های تاریخی تازه و نگاه متفاوتش نباشد، بلکه در معرفی، تألیف و تصنیف منابع عربی - اسلامی و خارجی براساس موضوع و همچنین در مطالعه انتقادی منابع غربی، به ویژه با مشخص شدن رویکرد غیرمنصفانه و یکسونگرانه غربیان نسبت به فرهنگ اسلامی - عربی باشد.

بارتولد در مقاله «شارل کبیر و هارون الرشید»، به بررسی دیدگاه‌های مربوط به دیپلماسی بین اروپا و خلافت عباسی در زمان شارل کبیر و هارون الرشید و پیش از آنان پرداخته و به یک نتیجه‌گیری منفی درباره مسأله مبادله سفرا و روابط دیپلماتیک بین آنها می‌رسد. وی در مقاله «درباره مسأله روابط اروپایی - اسلامی» که در سال ۱۹۱۵ م. در پاسخ به ادعاهای مورخ فرانسوی، ل. بریه - که اعتقاد داشت سندی به امپراتوری وقت اروپا مبنی بر اعطای حق سرپرستی و قیمومت فلسطین داده شده بود - منتشر گردیده بود، باز به همین موضوع پرداخته و به برداشت‌هایی تاریخی بر ضد مرکزیت اروپا می‌رسد. وی در چارچوب علمی و به

کتاب حاضر از مجموعه «آثار کلاسیک شرق‌شناسی روسیه» و از جمله آثار مهم دانشمند شرق‌شناس مطرح روسی، واسیلی ولادیمیریویچ بارتولد (۱۲۸۶-۱۳۴۹ ق. / ۱۸۶۹-۱۹۳۰ م) در زمینه تاریخ اسلام و خلافت عربی است که بخش عمده مقالات و مطالعات وی را در پنج مبحث «اسلام»، «فرهنگ اسلامی»، «جهان اسلام»، «نقد تاریخ اسلام» و مقالاتی از «دایرةالمعارف اسلام» در برمی‌گیرد. این کتاب بخش ششم از آثار شرق‌شناسی بارتولد است. دانشمندی که درک و فهم عمیق‌اش نسبت به اسلام و تاریخ ملت‌های خاورمیانه و آسیای مرکزی از دیگران متمایز بود و آثار برجسته‌ای با استناد به اسناد و متون عربی، فارسی و همچنین با استفاده از منابع یونانی، سریانی، ارمنی و لاتین به رشته تحریر درآورده که اهمیت و ارزش آن تا امروز همچنان باقی مانده است.

اثر حاضر سه پژوهش بارتولد: یعنی «خلیفه و سلطان»، «اسلام و فرهنگ اسلام» و «جهان اسلام» را که در آغاز قرن بیستم هریک به طور مستقل منتشر شده بود، شامل می‌شود و در پژوهش اخیر، یعنی «جهان اسلام»، دو مقاله «اسلام و پادشاهی‌ها» و «اسلام در سواحل دریای سیاه» برای نخستین بار منتشر می‌شوند. بارتولد در مبحث «اسلام» تصویری غنی از اوضاع تاریخی‌ای که اسلام در آن ظهور کرد، ارائه می‌دهد و ویژگی‌های اساسی توسعه و گسترش دعوت به اسلام را از خلال تعامل و تقابل با عوامل سیاسی و فرهنگی موجود ترسیم می‌کند. این پژوهش و مطالعه تاریخی، سیزده قرن تاریخ اسلام را در تمامی قلمرو نشر و گسترش آن در برمی‌گیرد.

مؤلف در بخش «فرهنگ اسلام»، ماهیت و درونمایه کلی فرهنگ اسلامی را تبیین می‌کند و منابع،